

РЕЦЕПЦІЯ ПОЕТИЧНОЇ СПАДЩИНИ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА В НІМЕЦЬКОМОВНОМУ КУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРІ

У статті розглянуто питання рецепції творчості Тараса Шевченка в німецькомовному культурному просторі. Матеріалом для дослідження стали інтерпретаційні оцінки цілої низки реципієнтів.

Ключові слова: рецепція, німецькомовний культурний простір, взаємодія культур, творчість Тараса Шевченка, інтерпретація.

Mykola Zymomria, Ivan Zymomria. The perception of Taras Shevchenko's poetic heritage in the German-speaking cultural area

This article focuses on the perception of Taras Shevchenko's poetic heritage in the German-speaking cultural area. The interpretative evaluations of a number of recipients became a material for this research study.

Key words: perception, German-speaking cultural area, cultural interaction, Taras Shevchenko's oeuvre, interpretation.

Процес засвоєння художньої спадщини Тараса Шевченка в різних країнах світу має потужний міжкультурний універсум. Особливу роль у налагодженні та розбудові системи взаємодії культур та їхньої рецепції в XIX ст. відіграли Михайло Драгоманов (1841 – 1895) та Іван Франко (1856 – 1916). Хоч заслуги останнього в утвердженні української суспільної думки добре відомі, а все ж – у непоодиноких випадках – пальму першості доцільно віддати його визначному попередникові. Бо ідея утвердити за рідним народом право на свободу стала основою творчого й життєвого шляхів М. Драгоманова. У різних країнах Східної, Центральної та Західної Європи, зокрема в Австрії, Німеччині, Болгарії, Франції, Швейцарії, уродженець містечка Гадяч, що на Полтавщині, зміцнював комунікативні ходи зацікавлення Україною, її багатою історією, мовою, культурними традиціями. Цю плідну діяльність аргументовано високо оцінив І. Франко: М. Драгоманов “не написав ані одного слова, котре б не відносилось до живих людей, до живих обставин і до тих питань, котрі так чи інакше порушують думки і чуття оточуючої його громади. Оце живе чуття, той бистрий погляд, що завсігди добачує потреби хвилі і вміє найти для них відповідний вираз і відповідне заспокоєння, найліпше характеризує нам самого Драгоманова” [4, 27]. Поділяємо слушне твердження Ростислава Міщука (1945 – 1994), який дійшов усеохопного висновку: “Як свого часу Шевченко зробив українську літературу європейською за глибиною і новизною вираження естетичного ідеалу рідного народу, так і Драгоманов у 70-90-х роках минулого століття підняв свої українознавчі студії до європейського рівня за методом наукового мислення, широтою аргументації та теоретичних узагальнень. Власне, Драгоманов-українець невіддільний від Драгоманова-європейця. Це тип українського вченого-енциклопедиста, що знайшов своє яскраве продовження у могутніх постатях – І. Франка, М. Грушевського, В. Вернадського, А. Кримського” [5, 606]. Тому й доводиться висловити докір, що й досі не вивчені продуктивні зв'язки М. Драгоманова з культурним річищем Західної Європи. Існують і об'єктивні причини цієї лакуни, бо численні матеріали розкидані в архівах Женеви й Берна, Парижа й Берліна, Праги й Софії. Усе це ще не зібрано, не кажучи вже про рівень вивчення літературознавчого доробку автора праці “Шевченко, українофіли і соціалізм” (1878), власне, головної шевченкознавчої студії М. Драгоманова.

Як дослідник М. Драгоманов надавав особливої ваги входженню у свідомість громадськості Німеччини об'єктивної інформації про Україну загалом і Шевченка – зокрема. На її землях історично склалася традиція прилучення й засвоєння духовних надбань слов'янських народів, серед них і українського. Про це свідчить цікавий матеріал, який удалося розшукати в берлінському архіві 1970 р. Ідеться про каталог російських та українських книжок, брошур і журналів, виданих за кордоном. Він був укладений російською мовою (“Каталог русских и малорусских книг, брошюр и журналов, изданных за границею”, 1881) зі спеціальною метою: спрямувати увагу владних структур Пруссії на діяльність політичних емігрантів, тобто тих вихідців із Російської імперії, які боролися за права пригноблених недержавотворчих народів. В актах пруського міністерства за 1885/1886 рр. значаться серед зафіксованих для заборони в Німеччині твори Тараса Шевченка, Михайла Драгоманова, Сергія Подолинського. Примітно, що конкретно тут названі, окрім збірки “Кобзар”, а також поеми “Марія” Т. Шевченка в перекладі М. Драгоманова, ще й роман “Хіба ревуть воли, як ясла повні?” Панаса Мирного й Івана Білика. Загалом уведена заборона друкувати й поширювати на землях Німеччини вісімнадцять праць М. Драгоманова, у яких висвітлено історичне минуле українства. Усе це ілюструє систематичність намагань царської Росії забороняти й за межами Росії популяризацію духовних досягнень українського народу. Відомо, що між Росією та Німеччиною були домовленості щодо такої заборони. Вона набула сумнозвісної продуктивності в добу царювання Катерини II (Софія Авґуста Фредеріка Ангальт-Цербст-Дорнбург) – особи німецького походження, а відтак і наступних царів. Доводиться констатувати: подібні циркуляри про заборону українського слова формували від'ємний ґрунт для сприйняття української культури й в Англії, Франції, Італії, Швейцарії, а також у Болгарії, де Росія мала потужні впливи від 1870 р. Однак М. Драгоманов був саме тим, хто аргументовано використовував кожну нагоду, щоби пропагувати українську справу. Так, він прилучив до неї англійського вченого Вільяма Морфіла (1834 – 1909), французького літературознавця й перекладача Еміля Дюрана (1838 – 1903), славетного французького письменника Віктора Гюґо (1802 – 1885).

Примітний факт: участь М. Драгоманова у всесвітньому літературному конгресі, що відбувся 1878 р. в Парижі, стала справжньою акцією на захист української мови й ширше – культури недержавотворчих слов'янських народів. М. Драгоманову вдалося прихилити до цієї акції делегатів форуму, зокрема його керівників – В. Гюґо й І. Тургенева. Із цією метою він написав спеціальну книжку французькою мовою: “La littérature ukrainienne prospérité par le gouvernement russe” (“Українська література, проскрибована російським урядом”, Женева, 1878). Ця праця не втратила й нині свого концептуального значення. За влучними словами І. Франка, у ній М. Драгоманов підніс українське питання на європейський рівень загальнозначущої ваги. Важливий акцент: названа брошура з'явилася французькою, італійською, іспанською, сербською, білоруською мовами. Відрадно, що вона побачила світ у серії “Дрібна бібліотека” також українською мовою (“Українська література, проскрибована російським урядом”, Львів, 1878). До речі, на початку 70-х рр. удалося розшукати відомості, що праця М. Драгоманова була перекладена й німецькою мовою. Її випуск передбачався у відомому видавництві Антона Філіпа Реклама (1807 – 1896), а саме в серії “Універсальна бібліотека”. Можна тільки зіставити факти й легко збагнути причину, чому А. Ф. Реклам – загалом прихильник культур слов'янських народів – усе ж відмовився від запланованого видання. Адже в його основі була загострена правда стосовно оборони української мови. Однак навіть сам факт

підготовки праці до друку викликав резонанс у наукових колах Західної Європи. У цьому зв'язку примітним постає лист М. Драгоманова "До старої громади" від 8 лютого 1886 р., де й мовиться про розголос у Німеччині його праці "Українська література, проскрибована російським урядом". На особливу увагу заслуговує досі не відома стаття Ганса Герріґа (1845 – 1892), що з'явилася 24 серпня 1878 р. під назвою "Заборонена література" на шпальтах популярного тижневика "Журнал вітчизняної та зарубіжної літератури" ("Magazin für die Literatur des In- und Auslandes"). Німецький критик розмірковував над складною долею українського народу, історія котрого висвітлює епохи його пригнічення впродовж століть. Звідси – риторичне питання: "Чому другий чисельністю слов'янський народ так тяжко упосліджений?". Г. Герріґ як дослідник дає об'єктивну відповідь. Вона суголосна тій, що міститься у відомій праці Якова Головацького "Становище українців у Галичині". Варто наголосити: ґрунтовна студія Я. Головацького двічі побачила світ німецькою мовою (Лейпциг, 1846). Що важливо з-поміж тверджень Г. Герріґа? Він висловив переконання, що "українська література має велике майбутнє", бо ж її кращі твори належать до світового письменства. Німецький автор спирався на Шевченків "Кобзар", виданий у Празі 1876 р. за сприяння М. Драгоманова й І. Тургенєва. Українському діячеві вдалося налагодити тісні зв'язки з редакціями багатьох німецьких газет і журналів, зокрема з відомим публіцистом Йозефом Леманом (1801 – 1874), редактором "Журналу вітчизняної та зарубіжної літератури" та його наступником – Едуардом Енґелем (1851 – 1938). Останній розширив сітку співробітників як постійних кореспондентів з України. До них, окрім М. Драгоманова, належали І. Франко зі Львова, Алекс Фліґієр із Чернівців, Лука Ільницький із Києва, а також д-р Йосип Флах із Дрогобича. З-поміж цілої низки статей, опублікованих Е. Енґелем, варто виокремити розвідку А. Фліґієра "До історії української літератури", надруковану 12 грудня 1885 р. Її автор переконливо увиразнив велику роль М. Драгоманова як "історика та соціолога" в суспільному житті українського народу. Критик порівнює Драгоманова із Шевченком, котрий заслужено набув "світового визнання". У цьому контексті чи не найбільше зумовив рух за визнання української літератури у країнах Західної Європи, зокрема Т. Шевченка як її найвидатнішого носія, І. Франко. Перекладацький досвід останнього доцільно розглядати як модель нормативного виміру і для суспільно-гуманітарних наук ХХІ ст. Бо ж він гранично чітко охоплює визначальні закономірності взаємодії національних літератур та їхнього взаємозабезпечення духовними здобутками різних народів шляхом перекладу. Примітно, що осмислення рецепції саме спадщини Т. Шевченка дає змогу глибше розкрити процес взаємодії української культури з духовними надбаннями народів Східної, Центральної та Західної Європи. І ширше – шевченкознавство як розгалужену науку слід розглядати крізь призму загальноцивілізаційних вартостей. На їхньому тлі узагальнювального характеру набула тема місця німецького письменства в житті і творчих змаганнях Тараса Шевченка [6; 8; 9; 10; 16]. Вона поділяється на сегменти, з одного боку, і водночас органічно цілісна – з другого. Загалом ідеться про духовний простір європейського культурного світу, що позначився на формуванні мистецьких уподобань українського поета. Вагомим складником цієї потужної світобудови була німецька література. Одне з перших письмових джерел, що фіксує початок зацікавлень культурою Київської Русі з боку німецьких реципієнтів, – лист архієпископа Бруна Кверфуртського (974 – 1009), написаний 1008 р. й адресований королеві Гайнріху II (973 – 1024). Цій духовній особі судилося виконувати "східну місію" в Києві безпосередньо при дворі Володимира Великого (958 – 1015). Таким чином, історія німецько-українських культурних взаємодій має тривалу минувшину.

Німецька література відіграла суттєву роль у процесі становлення й розвитку Шевченка як неповторного митця [13, 240]. Його бачення дійсності було водночас наскрізь оригінальним, концептуально непохідним від осмислюваного впливу, що зумовлював – для Шевченка природну – зустрічну реалізацію художніх феноменів на українському національному ґрунті. Останнє зримо актуалізує дистанцію в усталених світоуявленнях, що були в 40-60-х рр. ХІХ ст. в художній практиці визначних репрезентантів німецької та української літератур. Цим контекстуальним співвіднесенням потенційних начал і зумовлена фіксація плідних традицій німецької літератури. Вони розбудовані впродовж століть із проекцією на збагачення національних надбань художніми досягненнями інших етносів, зокрема слов'янських народів. Це, своєю чергою, викликало зацікавлення німецькою літературою у країнах Східної, Центральної та Західної Європи.

Т. Шевченко був широко обізнаний із німецькою національною культурою. Він високо цинив кращі надбання її представників. Увагу українського поета й художника привернули, зокрема, твори майстрів німецького слова – Й.-Г. Гердера, Й.-В. Гете, Г.-Е. Лессінґа, Ф. Шиллера, Г. Гайне, Ф. Боденштедта, К. Т. Кернера, пензля – Г. Гольбейна Молодшого, А. Дюрера, а також композиторів – Л. Бетховена, Я. Л. Ф. Мендельсона-Бартольдї, Ф. Шуберта. З-поміж німецьких учених Шевченко виокремив ім'я визначного природознавця Олександра фон Гумбольдта (1769 – 1859), ставши реципієнтом його багатотомного дослідження “Космос” (1845 – 1862). У багатьох листах, “Щоденнику” та ін. творах Шевченка містяться захоплені відгуки про згаданих німецьких діячів. В автобіографічній повісті “Художник” він прихильно писав про своїх друзів – німців за походженням (К. Йохима, О. Фіцтума, О. Шмідта), які жили і творили в Росії. Тут примітний аргументований акцент: Шевченко знав праці видатного німецькомовного історика Й. -Х. Енгеля (1770 – 1814), зокрема його фундаментальну “Історію України” (“Geschichte der Ukraine und der Cosaken”; Галле, 1796, 709 с.). На її сторінках були вперше використані документальні матеріали з архівів останнього гетьмана Лівобережної України К. Розумовського (1728 – 1803), що потрапили з ініціативи сина Андрія Розумовського до фонду вчителя й мецената Енгеля, німецького історика Августа Шлецера (1735 – 1809).

Можна вбачати певну закономірність у тому, що Шевченко тяжів до німецької літератури. Адже вона відіграла позитивну роль у силовому полі формування поета як носія і творця універсальних цінностей [3, 124]. В образах німецьких авторів йому імпонували насамперед гуманістичні тенденції, ідеї боротьби проти соціальної несправедливості й тиранії, духовного закріпачення людини, а також мотиви всебічного, вільного розвитку особистості, її самоутвердження.

З німецькою літературою пов'язані ті витоки, які вперше стали ґрунтом для активного засвоєння Шевченкової творчості за межами України загалом і в німецькомовному культурному просторі – зокрема. Численні приклади потверджують: із-поміж західноєвропейських літератур саме німецьке письменство не опосередковано, а безпосередньо розпочало процес системної рецепції художньої спадщини автора “Кобзаря”. Ідеться про критичне сприйняття, інтерпретаційне вивчення, а також осмислене поширення вершинних мистецьких надбань Шевченка на землях Німеччини. Таким чином, німецька література значною мірою була першовідкривачем а) феномену українського поета як суб'єктної творчої величини, б) людини, якій судилися нечувані випробування з незаслуженими кривдами, в) особистості зі самобутнім обдарованням, котрому властиві потужні ідентифікатори як національного, так і загальнолюдського виміру. Переклади поезій, а також

критичні виступи німецькою мовою відкрили шлях послідовного сприйняття Шевченкових творів і в австрійську літературу. Тому закономірною є окрема позиція “Австрійська література і Шевченко” [7; 9; 16].

Публікації про українського поета на шпальтах періодичних видань другої половини ХІХ – поч. ХХ ст., що існували на землях Австро-Угорщини (від 1867 до 1918 рр. в її державному організмі перебували Галичина, Буковина та Закарпаття), поширювалися й у Німеччині. Це сприяло популяризації вершинних моделей художньої думки Шевченка в країнах Західної Європи, зміцнювало діалог з українською літературою як суб’єктом міжкультурної взаємодії. Тому впродовж 40–60-х рр. ХІХ ст. відбулося помітне зміщення зацікавлень німецької критики від абстрагованих уявлень про “безмежні простори” України до конкретних імен – носіїв української культури (Г. Сковорода, І. Котляревський, Г. Квітка-Основ’яненко, Т. Шевченко, Марко Вовчок). Суттєвий внесок у справу поживлення процесу інтерпретаційного розуміння, перекладання й ширше – конструювання й осмислювання передусім Шевченкової спадщини належить українським письменникам Галичини та Буковини.

Критичні виступи про Шевченка, що припадають на середину ХІХ ст., тобто на початковий етап його входження у свідомість громадськості Німеччини, мали здебільшого інформативний характер. Першорядне значення реципієнти (Йордан, Смолер, Ханенко, Обріст, Каверау, Умлауфф, Фішер, Шерр, Цунк) приділяли тим текстовим структурам, основу яких творили зразки Шевченкової лірики з її розмаїтим фольклорно-пісенним універсумом. За окремими винятками, вони тільки збуджували інтерес до Шевченка як реального адресата, а не розкривали сутність народності в його ідейно-художній позиції, зокрема естетичну своєрідність поезії українського класика, у першу чергу як виразника національного чину. До того ж і переклади були здебільшого неадекватними, а звідси – маловдатним прочитанням оригінального письма “Я-особи” цільовою мовою.

Німецькомовне шевченкознавство бере свій початок від 1843 р. На сторінках лейпцизького періодичного видання “Jahrbücher für slawische Literatur, Kunst und Wissenschaft” (“Щорічники слов’янських літератур, мистецтва і науки”, № 1, с. 81) було подано анонімну лаконічну анотацію стосовно поеми “Гайдамаки”. Одному з авторів цих рядків удалося документально з’ясувати, що замітка належить перу редактора журналу, відомого будителя лужицьких сербів (сорбів) – Яна Петра Йордана (1818 – 1891). Поза всяким сумнівом, рецензент перебував під впливом суб’єктивних, а до того несправедливих критичних тверджень В. Белінського (1811 – 1848) про поему “Гайдамаки”, висловлених відомим критиком на сторінках журналу “Отечественные записки” (1842. № 5; див.: [1]). Через це Йордан не спромігся наблизитися, як згодом Француз, до об’єктивно ідентичної оцінки високохудожнього твору та його мистецької дійсності. І. Франку належить слушна думка, висловлена ще 1886 року: “Забавне непорозуміння! Якраз найнаціональнійшій поемі Шевченка закидається недостача національної ціхи! Зрозуміти се можна тільки тоді, коли уявимо собі, що до того часу неодмінними признаками всякого українського твору вважались гумор і сентиментальність, супроти котрих простота і могучий пафос Шевченка справді мусили видатись чимсь непривичним, несподіваним, ну – і не дуже національним” [11]. Проте беззаперечна заслуга Йордана полягає, власне, у *мінімумі пріоритетного факту*, а не його змісту. У цьому контексті навіть спорадичні згадки про Шевченка на шпальтах німецької періодики упродовж 40-60-х рр. (“Jahrbücher für slawische Literatur, Kunst und Wissenschaft”, 1843; “Augsburger Allgemeine Zeitung”, 1847; “Leipziger Zeitung”, 1860; “Zeitschrift für slawische Literatur; Kunst und Wissenschaft”, 1862; 1864;

“Centralblatt für slawische Literatur und Bibliographie”, 1868; “Globus” 1870), хоч (за незначними винятками) і не містили конкретної фактологічної основи, а все ж таки звертали увагу громадськості Німеччини на тяжку поетову долю.

Чітко сконцентрованою ланкою у становленні німецькомовної шевченкіани була особливо вагома стаття про Шевченка, видрукувана під назвою “Ein russischer Künstler” (“Російський митець”) у “Науковому додатку до Лейпцизької газети” (“Wissenschaftliche Beilage der Leipziger Zeitung”, № 47) від 10 червня 1860 року. Ідеться про публікацію автобіографії українського поета. Це перший твір Шевченка, який побачив світ у німецькомовному перекладі. Уміщена позиція складається із двох частин: тексту автобіографії передупе вступне слово анонімного автора. Власне, ця передмова вперше і знайомила західноєвропейського, зокрема німецького, читача із життям поета й художника аж до його викупу з кріпацтва: “На основі історії про молодого митця годилось би написати прекрасну новелу. Та, напевно, його власна розповідь про свою долю вражає сильніше, ніж найкраща новела. Це не вигаданий патетичний твір письменника, котрий розповідає про якогось страждальника. Так, це слова самого невільника, який, однак, намагається не говорити про своє нещастя. Це – сумні рядки. Кожний із них важким каменем лягає на серце. Навіть уява вимальовує це існування митця – і відсахується. Бо жодна фантазія неспроможна з’ясувати вільній людині повне розуміння страшного становища в кріпацтві. Коротку автобіографію цієї самобутньої людини, котра народилася і зросла в кріпацтві, подаю так, як це виклав сам поет у формі листа до редактора одного російського журналу. Існують факти, що не терплять жодного художнього домислу. Ось один із таких фактів”.

Далі без будь-яких змін чи купюр подана Шевченкова автобіографія. Вона відома під назвою “Письмо Т. Г. Шевченка к редактору “Народного чтения”, була адресована О. Оболонському (1825 – 1877) й опублікована у другому номері згаданого журналу за 1860 р. Як удалося встановити на основі архівних документів, вступне слово до німецькомовної версії автобіографічного листа Шевченка написав випускник Лейпцизького університету, д-р філософії Герман Леопольд Цунк (1818 – 1877). З ім’ям цього дослідника пов’язана й наступна публікація про Шевченка, що хронологічно також припала на початок 60-х рр. Ідеться про ґрунтовну статтю “Ein russisches Dichterleben” (“Життя російського поета”), анонімно видрукувану в лейпцизькому журналі “Die Gartenlaube” (“Альтанка”, 1862, № 28, с. 437-438). У нашому розпорядженні – рукописні копії низки праць Г. Л. Цунка, зокрема про Т. Шевченка, М. Гоголя, М. Добролюбова та М. Чернишевського. Їхнє зіставлення, а також вивчення 34-х його листів, адресованих упродовж 1860 – 1872 рр. здебільшого родичеві К. Тішендорфу (1815 – 1874), – усе це дало змогу достовірно засвідчити повну ідентичність названих текстових структур. До речі, Цунк від 1844 р. перебував у Петербурзі. У другій половині березня 1858 р. він зблизився з М. Чернишевським, котрому доводився сусідом. Примітно, що Цунк мешкав у будинку Тідке 14, що належав до провулку Толмазова, де бував і Шевченко. Як особисту втрату пережив Цунк смерть українського поета. Це помітно в аналізованій статті – першому німецькомовному біографічному нарисі про життя і творчість Шевченка; водночас це єдиний некролог митця в німецькій пресі. Як очевидець похорону Шевченка, він зробив докладні вкраплення з похоронної відправи, процитував окремі твердження з промови П. Куліша про феномен художньої думки Кобзаря. Зі свого боку Цунк зробив спробу аргументовано показати Шевченка як глибоко національного поета, носія трансцендентних мистецьких вартостей, котрий має загальнолюдське значення й “належить усьому світові”.

Окрім Цунка, у справі зміцнення рецепції Шевченкової спадщини в Німеччині суттєву роль відіграли в 60-х рр. XIX ст. такі німецькі науковці, як Костянтин Тішендорф (1815 – 1874), Вільгельм Вольфзон (1820 – 1865), Пауль Гайзе (1830 – 1914), а також редактор журналу “Альтанка” Ернст Кайль (1816 – 1878). Усі вони виявляли – тією чи тією мірою – дослідницький інтерес до письменства слов’янських народів, зокрема й українського.

Не можна оминати увагою появу на землях Німеччини й окремої книжки – “Новые стихотворения Пушкина и Шавченки” (1859), що побачила світ завдяки Вольфгангу Гергардові, видавцеві з міста Лайпціг. Позацензурна збірка містила шість Шевченкових творів українською мовою, серед них “Кавказ”, “Холодний Яр”, “Думка” (ідеться про “Заповіт”), “І мертвим, і живим...”, “Розрита могила”, “Гоголю” (під назвою “Думка”). За слушним твердженням визначного вченого-шевченкознавця В. Бородіна (1930–2011), “ця маленька книжечка, що освячена славетними іменами двох великих поетів слов’янства, <...> не може не збуджувати глибокого інтересу в шанувальників української книги та українського поетичного слова” [2, 60]. В умовах інгібування (inhibus – гальмування) вона не стала явищем у рецептивному процесі, не викликала зацікавленнь із боку німецьких славістів. Безпосередня причина її замовчування – у тому, що український поет значився в “реєстрі імен”, які підлягали забороні за межами Росії, передусім у Німеччині.

Початок ширшому засвоєнню поетичного доробку Шевченка в німецькій літературі поклала книжка “Taras Grigoriewicz Szewczenko, ein kleinrussischer Dichter. Dessen Lebensskizze samt Anhang, bestehend aus Proben seiner Poesien, in freier Nachdichtung von J. Georg Obrist” (“Тарас Григорович Шевченко – український поет. Нарис життя з додатком його поезій у вільному перекладі”) [15] Йоганна Георга Обріста (1843 – 1901). Вона вийшла друком 1870 р. в Чернівцях (XLV + 63 с.) і помітно вплинула на процес взаємодії німецької та української літератур. На жаль, Обрістові переклади мають численні вади інтерпретаційного характеру. Однак навіть таке – з боку перекладача – неадекватне прочитання було суттєвим кроком на шляху входження Шевченкового поетичного масиву у свідомість читачів німецькомовного культурного простору. Натомість на позитивну оцінку заслуговує доволі розлого літературознавча праця, котра розкривала життєвий шлях і художній світ Шевченка. Дослідник захоплено й водночас аргументовано писав про “невмирущу славу”, яку заслужив Шевченко, бо його “серце розривав біль за уявленою Вітчизною”. Обріст завершив нарис таким висновком: “Цією студією я виконав моє завдання: стисло відтворив незвично трагічну долю співця свободи, мученика за вільне слово; він захоплювався почуттями краси й добра, боровся за правду та людські права”. Фактологічну основу дослідження Обріста становила ґрунтовна монографія польського дослідника Гвідо Баттальї (1847 – 1915) “Taras Szewczenko. Życie i pisma jego” (“Тарас Шевченко. Життя та його твори” (Львів, 1865)). Й. Г. Обріст знав також польськомовне видання “Kobzarz Tarasa Szewczenki” (Вільнюс, 1863) у перекладі Владислава Сирокомлі (псевдонім Людвіка Кіндратовича; 1823 – 1862), який убачав в особі Шевченка “найбільшого співця України”. Одним із цінних першоджерел для Обріста послужила збірка українських пісень “Die roetische Ukraine” (“Поетична Україна” (Штуттгарт-Тюбінген, 1845)) у перекладах Фрідріха Боденштедта (1819 – 1892) німецькою мовою.

У 70-х рр. XIX ст. творчість українського поета розглядали в авторитетних наукових виданнях, зокрема у двотомному дослідженні “Allgemeine Geschichte der Literatur” (“Загальна історія літератури”; Штуттгарт, 1873, т. 2, с. 391-392); до речі, ця праця в 1869 – 1873 рр. виходила п’ять разів), в оглядовій праці “Menschliche Tragikomödie” (“Людська трагікомедія”; Лейпциг, 1874, с. 189-190),

на сторінках антології “Bildersaal der Weltliteratur” (“Галерея світової літератури”; Штуттгарт, 1874, с. 281) Йоганнеса Шерра (1817 – 1886), а також енциклопедії “Meyers Konversationslexikon” (“Енциклопедичний лексикон Мейєра”; Лейпциг, 1877, т. 10); перевидано: 1897, т. 10; 1907, т. 17). Це дає підстави дійти висновку: Й. Г. Обріст підготував у 70-90-х рр. ХІХ ст. плідний ґрунт для глибшого сприйняття ідейно-тематичних аспектів Шевченкового художнього письма, його національної специфіки, історичної та естетичної колористики. Великому поетові й художнику, власне, як одному з універсальних творців світового значення вдалося відкрити панораму розгорнутих змагань за право українського народу жити вільним на землі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексеев М. Белинский и славянский литератор Й. П. Йордан // *Литературное наследство*. – 1950. – Т. 56. – С. 437–470.
2. Бородин В. Біографія книжки // *Нові вірші Пушкіна і Шевченка*. Репринтне видання. – К.: “Либідь”, 2012. – 88 с.
3. Генералюк А. Універсалізм Шевченка. Взаємодія літератури і мистецтва. – К.: Наук. думка, 2008. – 544 с.
4. Драгоманов Михайло Петрович, 1841–1895. Его ювілей, смерть, автобіографія і спис творів. Здавив і видав Михайло Павлик. – Львів, 1896. – 442 с.
5. Драгоманов М. Вибране. – К.: Либідь, 1991. – 688 с.
6. Дубицький І., Смаль-Стоцький Р. Шевченко в німецькій мові // *Тарас Шевченко*. Твори. – Т. XV. – Варшава, 1938.
7. Зимомря І. Дискурс взаємодії української та австрійської літератур кінця ХІХ – початку ХХ ст.: досвід Івана Франка та Карла Еміля Францоza // *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В.Гнатюка*. Серія: Літературознавство. – Тернопіль, 2009. – Вип. 1 (26). – С. 195–207.
8. Кравців Б. Твори Шевченка в перекладах на німецьку мову // *Тарас Шевченко*. Повне видання творів. – Том ХІІ: Поезія Шевченка чужими мовами. – Чикаго, 1963.
9. Наливайко Д. Шевченко в Німеччині й країнах німецької мови (кінець ХІХ – початок ХХ ст.) // *36 праць* 14 наук. шевч. конф. – К., 1966.
10. Погребенник Я. Шевченко німецькою мовою. – К., 1973. – 300 с.
11. Франко І. “Slawische Jahrbücher” 1843 р. про Шевченка // *Зоря*. – Львів, 1886. – № 6. – С. 102.
12. Doroschenko D. Die Forschungen über T.Ševčenko in der Nachkriegszeit // *Zeitschrift für slavische Philologie*. – Band. 9. – Leipzig, 1932.
13. Symonrja M., Reißner E. Neue Materialien zur Einführung Ševčenkos in Deutschland // *Zeitschrift für Slawistik*. – Band XVII. – 1972, Heft 2. – S. 234–240.
14. Symonrja M. Die Rezeption Taras Schewtschenkos im deutschen Sprachgebiet vor 1917 // *Quellen und Studien zur Geschichte Osteuropas*. – Bd. XXII / Hrsg. von Eduard Winter, Günther Jarosch. – Berlin, 1976. – S. 115–167.
15. *Taras Grigoriewicz Szewczenko*, ein kleinrussischer Dichter, dessen Lebensskizze samt Anhang, bestehend aus Proben seiner Poesien. In freier Nachdichtung von Johann Georg Obrist. – Czernowitz, 1870. – 61 S.
16. Zymomyra M. Zur Problematik der Aufnahme, Bewertung und Interpretation von Taras Ševčenkos Werken in Deutschland // *Mykola Zymomyra*. Deutschland und Ukraine: Durch die Abrisse zur Wechselseitigkeit von Kulturen. – Fürth, 1999.

Отримано 4 березня 2013 р.

м. Дрогобич